

## Τα μουσικά σύνολα στη σχολική ζωή του Δημοτικού Σχολείου σύμφωνα με τις αντιλήψεις μαθητών και στελεχών της εκπαίδευσης

Σάββας Μπαλτήρας, Μαίη Κοκκίδου

*Ένας από τους πρόσφορους τρόπους για να αποκτήσουν τα παιδιά μουσικές εμπειρίες στο σχολείο είναι οι ομαδικές μουσικές δράσεις. Οι μαθητικές χορωδίες και ορχήστρες προσφέρουν στους μαθητές γνώσεις και κίνητρα για δια βίου ενασχόληση με τη μουσική, ενώ οι συναυλίες των μουσικών συνόλων αποτελούν σημαντικό μέρος της κουλτούρας ενός σχολείου. Αλλά η οργάνωση και δημιουργία μουσικών συνόλων στο πλαίσιο της διδασκαλίας του μαθήματος της μουσικής είναι ένα απαιτητικό και σύνθετο έργο με ιδιαιτερότητες και δυσκολίες αλλά και διακριτά οφέλη. Στόχο της παρούσας έρευνας αποτελεί η εμβάθυνση σε ζητήματα σχετικά με την οργάνωση και λειτουργία μαθητικών μουσικών συνόλων στο Δημοτικό Σχολείο και τις επιδράσεις τους στη σχολική ζωή μέσα από τις αντιλήψεις μαθητών και στελεχών της εκπαίδευσης. Τα εργαλεία που χρησιμοποιήθηκαν είναι: ερωτηματολόγιο (μαθητές), ομαδικές ημιδομημένες συνεντεύξεις με τους μαθητές και ατομικές δομημένες συνεντεύξεις με στελέχη διοίκησης των σχολικών μονάδων. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνας η συμμετοχή στα μουσικά σύνολα αποτελεί μία ευχάριστη εμπειρία, προάγει τη συνεργασία, καλλιεργεί κοινωνικές δεξιότητες, προσφέρει κίνητρα, αναπτύσσει μουσικές δεξιότητες και ωφελεί τη δημόσια εικόνα του σχολείου.*

**Λέξεις κλειδιά:** μουσικά σύνολα, Δημοτικό σχολείο, ανάπτυξη μουσικών και εξωμουσικών δεξιοτήτων, συναυλίες.

### Εισαγωγή

**Έ**νας από τους καλύτερους τρόπους για να αποκτήσουν τα παιδιά μουσικές εμπειρίες στο σχολείο και να κατανοήσουν τη μουσική είναι οι ομαδικές μουσικές δράσεις. Οι μαθητικές χορωδίες και ορχήστρες προσφέρουν στους μαθητές εμπειρίες, γνώσεις και κίνητρα για δια βίου ενασχόληση με τη μουσική. Αλλά η οργάνωση και δημιουργία μουσικών συνόλων στο πλαίσιο της διδασκαλίας του μαθήματος της μουσικής αποτελεί ένα απαιτητικό και σύνθετο έργο με ιδιαιτερότητες και δυσκολίες αλλά και διακριτά οφέλη. Επίσης, όπως διαφάνηκε από την έρευνα των Rodríguez-Quiles y García & Dogani (2011), στην πλειονότητα των ευρωπαϊκών χωρών, παρόλο που αναγνωρίζεται η σημασία της συμμετοχής των μαθητών σε οργανικά ή φωνητικά σύνολα στο σχολείο, η εν λόγω πρακτική αφήνεται σε μεγάλο βαθμό στην τύχη ή στην καλή διάθεση των εκπαιδευτικών μουσικής.

### Μουσικά Σύνολα στο σχολείο: βιβλιογραφική επισκόπηση

Τα μουσικά σύνολα στο σχολείο (μαθητική χορωδία και ορχήστρα) μπορούν να οριστούν ως «κοινότητες μάθησης» (Rauhala, 2015: 697) όπου η μουσική αποτελεί τον πυρήνα κάθε πρακτικής. Σύμφωνα με τον Θεοδωρίδη (2015), τα μουσικά σύνολα θα

μπορούσαν να οριστούν ως μία ομάδα ατόμων που επικοινωνούν με τον μουσικό λόγο με σκοπό την εκτέλεση και δημιουργία μουσικής. Στις διαδικασίες των μουσικών συνόλων, οι μαθητές δεν μαθαίνουν μόνο μουσική καθώς εξοικειώνονται με τους όρους που διέπουν μία ομαδική εργασία, μαθαίνουν να συνεργάζονται και να επικοινωνούν σε πολλά επίπεδα.

Η συμμετοχή σε μαθητικές ορχήστρες έχει συνδεθεί ερευνητικά με σημαντικά οφέλη για τους μαθητές όπως η καλλιέργεια του ομαδικού πνεύματος και της υπευθυνότητας, η ανάπτυξη κοινωνικών δεξιοτήτων, η ενίσχυση της δημιουργικότητας, το αίσθημα του «ανήκειν», της συντροφικότητας και της φιλίας. Άλλα οφέλη είναι η καλλιέργεια συναισθημάτων υπερηφάνειας, αυτοπεποίθησης, αυτοεκτίμησης και η αίσθηση της ηθικής ικανοποίησης (βλ. Hannah, 2015· Hess, 2010· Kirschner & Tomasello, 2010· Κολιάδη-Τηλιακού, 2006· Morrison, 2001· Straub, 1994), ειδικότερα στην περίπτωση της παρουσίασης σε κοινό όπου το αποτέλεσμα της συλλογικής προσπάθειας λειτουργεί ως ανταμοιβή και εσωτερικό κίνητρο για τα μέλη του συνόλου (Chong & Kim, 2016). Στο επίπεδο της κοινωνικοποίησης, η συμμετοχή σε μουσικά σύνολα φαίνεται ότι βοηθά ιδιαίτερα τους συνεσταλμένους και μοναχικούς μαθητές (Morrison, 2001).

Σε μουσικοπαιδαγωγικό επίπεδο, και συνδυαστικά με τα παραπάνω κοινωνικά-συναισθηματικά οφέλη, η συμμετοχή στο μουσικό σύνολο δίνει στους μαθητές ευκαιρίες για δημιουργική επίλυση μουσικών προβλημάτων, συνεισφέρει στην ανάπτυξη δεξιοτήτων συντονισμού και προσφέρει κίνητρα για αλληλομάθηση και περαιτέρω μελέτη της μουσικής (Hannah, 2015· Rauhala, 2015· Buchborn & Painsi, 2011· Morrison, 2001). Έχει συνδεθεί με την ανάπτυξη της δημιουργικότητας (Sawyer, 2006) καθώς και με τη δόμηση της ταυτότητας (Hess, 2010· Lamont & Hargreaves, 2003). Ο Morrison (2001) υποστηρίζει ότι τα μουσικά σύνολα είναι στενά συνδεδεμένες ομάδες. Αν υπάρχει σταθερότητα στη σύνθεση, δεν είναι απλά ομάδες που εκτελούν μουσική αλλά φύλακες της δικής τους ιδιαίτερης κουλτούρας, μιας κουλτούρας που εμπλουτίζει τη ζωή των μελών της.

Ειδικότερα, η δημιουργία μικρών μουσικών συνόλων και η συχνή εκτέλεση μουσικών έργων στο κοινό του σχολείου ή σε χώρο έξω από αυτό, μπορεί να βοηθήσει τα παιδιά να αναπτύξουν αυτοαντίληψη και μία αίσθηση «ασφάλειας» καθώς δεν εκτίθενται μόνα τους όπως σε μία σόλο εκτέλεση (Κολιάδη-Τηλιακού, 2007). Σύμφωνα με τον Levine (2008), η ομορφιά της μουσικής εκτέλεσης σε μουσικά σύνολα απορρέει από την αίσθηση ότι το μουσικό όργανο του καθενός ταιριάζει στο σύνολο. Επιπλέον, ένα μουσικό σύνολο προσφέρει ένα πλαίσιο όπου οι μαθητές μπορούν να βρουν μία θέση για να πετύχουν και να αισθάνονται καλά για τη μουσική τους, ενώ ταυτόχρονα μαθαίνουν να εκπαιδεύουν τους εαυτούς τους και να αποκτούν μουσική ανεξαρτησία.

Αναφορικά με κίνητρα που ωθούν τους μαθητές στην συμμετοχή τους σε μουσικά σύνολα, σύμφωνα με έρευνα των Adderley, Kennedy και Berz (2003), η επιρροή της οικογένειας είναι ισχυρό κίνητρο συμμετοχής. Άλλα σημαντικά κίνητρα είναι η εκτίμηση από τους συνομήλικους και οι ευκαιρίες για παρέες και φίλιες. Καθώς τα μέλη ενός συνόλου είναι μαζί για αρκετό χρόνο και εργάζονται για έναν κοινό στόχο, το αποτέλεσμα είναι το αίσθημα του ανήκειν στην ομάδα το οποίο, με τη σειρά του,

ενισχύει την επιθυμία τους να παραμείνουν σε αυτή (Hess, 2010· Buchborn & Painsi, 2011).

Άλλο σημαντικό κίνητρο είναι πως τα μουσικά σύνολα παρέχουν μια εναλλακτική επιλογή στα μαθήματα του σχολικού προγράμματος (Adderley et al., 2003) λόγω της διασκεδαστικής και ευχάριστης φύσης της εμπειρίας (Rauhala, 2015). Επίσης, μέσω της συμμετοχής σε μουσικά σύνολα, διαπιστώθηκε ότι οι μαθητές αποκτούν περαιτέρω κίνητρα για μουσική μάθηση (Buchborn & Painsi, 2011). Στην έρευνα των Chong και Kim (2016), οι μουσικές δραστηριότητες χωρίς αποκλεισμούς (κατά την έννοια ότι συμμετέχει το σύνολο των μαθητών μίας τάξης), όπως οι σχολικές ορχήστρες, παρέχουν στους μαθητές συστηματικές ευκαιρίες να βιώσουν θετικές αλληλεπιδράσεις με τους συμμαθητές τους, να αυξήσουν την αυτοπεποίθησή τους και να δουν τη μουσική ως πιθανή σταδιοδρομία.

Κομβικό πρόσωπο για τη λειτουργία των μουσικών συνόλων είναι ο εκπαιδευτικός. Ειδικά για τα μουσικά σύνολα, πέρα από τις μουσικές γνώσεις και την παιδαγωγική επάρκεια, σημαντικό ρόλο παίζει η συμπεριφορά του και ο τρόπος διεύθυνσης ενός μουσικού συνόλου. Στις συμπεριφορές με θετικό πρόσημο περιλαμβάνονται η βλεμματική επαφή, οι ενθαρρυντικές εκφράσεις του προσώπου και του σώματος και οι συγκινησιακές εξάρσεις της φωνής και των χειρονομιών (Yabrough & Madsen, 1998). Ο Stamer (1999) γράφει πως στις πρόβες ενός μουσικού συνόλου, σημαντικός παράγοντας είναι η δημιουργία ενός περιβάλλοντος φροντίδας και ανατροφοδότησης με επιτεύξιμες προκλήσεις.

Ένα ζήτημα που απασχολεί τους εκπαιδευτικούς που οργανώνουν και διευθύνουν μουσικά σύνολα είναι αυτό του ρεπερτορίου. Η έλλειψη κατάλληλου ρεπερτορίου (αναφορικά με την ηλικία των μαθητών και σε συνδυασμό με το μουσικό τους υπόβαθρο και το περιεχόμενο των στίχων των τραγουδιών) μπορεί να είναι ένας κρίσιμος αρνητικός παράγοντας για τα μουσικά σύνολα. Γενικά, οι μαθητές πρέπει να βρίσκουν ενδιαφέρον το μουσικό ρεπερτόριο (Stamer, 1999), να ασχολούνται με κομμάτια που πραγματικά θέλουν να παίξουν και με μουσική με την οποία μπορούν να συσχετιστούν (Levine, 2008).

Στο σημερινό σχολείο, οι μαθητικές ορχήστρες μπορούν να λειτουργήσουν ως μέρος και στόχος του ημερήσιου μαθήματος ή παράλληλα με αυτό. Για την οργάνωσή τους χρησιμοποιούνται συνήθως τα όργανα της τάξης, τύπου Orff, εμπλουτισμένα με παραδοσιακά και σύγχρονα όργανα που φέρνουν οι εκπαιδευτικοί μουσικής καθώς και με όργανα που παίζουν εξωσχολικά τα παιδιά (Θεοδωρίδης, 2015). Παρόλο που στα σχολεία γενικής εκπαίδευσης (στην Ελλάδα και σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες) οργανώνονται χορωδίες, η σύσταση οργανικών συνόλων είναι μία πρακτική που σπανίζει (Rodríguez-Quiles y García & Dogani, 2011). Αλλά όταν συμβαίνει αυτό γίνεται εμφανές ότι οι συναυλίες των μουσικών ορχηστρικών συνόλων συνεισφέρουν θετικά στην κουλτούρα ενός σχολείου καθώς μέσα από τις συναυλίες των συνόλων, αναζωογονείται η σχολική ζωή. Ιδανικά, οι θετικές σχέσεις μεταξύ των μαθητών που αναπτύσσονται στα σύνολα μπορούν να μεταφερθούν στο σύνολο της σχολικής καθημερινότητας.

## Μουσικά σύνολα στο Δημοτικό Σχολείο σύμφωνα με τα προγράμματα σπουδών

Στην ελληνική σχολική πραγματικότητα, η σύσταση των μουσικών συνόλων είναι υποχρεωτική στα Μουσικά Σχολεία Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης (ΦΕΚ, 1405/2017). Για την Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση, στο ΔΕΠΠΣ-ΑΠΣ μουσικής (ΦΕΚ 304Β/13-03-2003) αναφέρεται πως «όπου υπάρχουν δάσκαλοι μουσικής, μπορούν, μεταξύ άλλων, να δημιουργηθούν φωνητικά και ορχηστρικά μουσικά σύνολα και έτσι τα παιδιά ν' ασχολούνται με τη μουσική πιο δημιουργικά» (σ. 351).<sup>1</sup>

Το 2011 σχεδιάστηκε ένα νέο πρόγραμμα για το μάθημα της μουσικής στο πλαίσιο της δράσης για το «Νέο Σχολείο» (ΦΕΚ 2666, τ. Β' /9-10-2011). Το 2014 ακολούθησε η επικαιροποίηση του προγράμματος του 2011.<sup>2</sup> Στο πρόγραμμα του 2014, αναφέρεται «Οι μαθητές ενθαρρύνονται να παίζουν σε ομάδες με συναίσθηση του ρόλου τους σε αυτές, αλλά και ατομικά (σόλο). Ενθαρρύνονται επίσης να παίζουν σε εκδηλώσεις εκτός σχολικού χώρου και μαζί με άλλους ερασιτέχνες μουσικούς και καλλιτέχνες» (σ. 10). Παρακάτω αναγράφεται: «ενθαρρύνεται η δημιουργία Μουσικού Συνόλου όπως Σχολικής Ορχήστρας, [...] εφόσον οι μαθητές έχουν την επιθυμία να μάθουν» (σ. 14). Τέλος, στον τέταρτο Θεματικό Οργανωτή «Μουσική στη ζωή εντός κι εκτός σχολείου» εντοπίστηκε ο στόχος «Οι μαθητές να μπορούν να νιώσουν τη χαρά και την ικανοποίηση που προσφέρει η παρουσίαση μίας εκδήλωσης με μουσική που εκτελείται ζωντανά και σε πραγματικό χρόνο» (σ. 41).

Συνοπτικά, στα επίσημα ΠΣ μουσικής της Ελλάδας, παρόλο που το παίξιμο των μουσικών οργάνων έχει σημαντική θέση σε όλο το εύρος των προγραμμάτων, δεν παρέχεται ένα υπόβαθρο για την οργάνωση και λειτουργία μουσικών συνόλων στα σχολεία (διαδικασίες, μεθοδολογικά εργαλεία, ρεπερτόριο). Αυτό έρχεται σε αντίφαση με το γεγονός ότι οι εκδηλώσεις των μουσικών συνόλων αποτελούν σημαντικό μέρος της κουλτούρας ενός σχολείου (επετειακές εθνικές γιορτές, εορταστικές εκδηλώσεις για τα Χριστούγεννα και τη λήξη της σχολικής χρονιάς κ.ά.).

### Έρευνα: Προβληματική, Σκοπός, Ερευνητικά Ερωτήματα, Δείγμα

Η διερεύνηση των όρων λειτουργίας και της επίδρασης των μουσικών συνόλων στη σχολική ζωή δεν έχει αποτελέσει αντικείμενο συστηματικών μελετών, ειδικότερα στην ελληνική πραγματικότητα. Παρόλο που η συγκρότηση μουσικών συνόλων αποτελεί μία βεβαιωμένη πρακτική στην ελληνική δημόσια εκπαίδευση, αποτελεί και μία αχαρτογράφητη περιοχή όπου καλείται ο εκπαιδευτικός να δράσει χωρίς να γνωρίζει τις δυσκολίες αλλά και τις δυνατότητες που δημιουργούνται. Το ζήτημα της δημιουργίας και πρακτικής των μουσικών συνόλων στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση καθώς και η χρησιμότητά τους αλλά και το αντίκτυπο που έχουν τα μουσικά σύνολα στους μαθητές, και γενικότερα στη σχολική ζωή, συνιστούν την προβληματική της παρούσας έρευνας.

<sup>1</sup> Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών Μουσικής, ΦΕΚ 304Β/13-03-2003, (σσ. 337 - 353). Ανακτήθηκε από: <http://www.pi-schools.gr/programs/depps/>

<sup>2</sup> Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής (2014). *Πρόγραμμα Σπουδών Μουσικής για το Νέο Σχολείο*. Ανακτήθηκε από <http://www.iep.edu.gr>.

Σκοπός της παρούσας έρευνας είναι η διερεύνηση της λειτουργίας των μουσικών συνόλων στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση και η επίδραση των μουσικών συνόλων στους μαθητές αλλά και ευρύτερα στη σχολική ζωή, σύμφωνα με τις απόψεις των μαθητών και των διοικητικών στελεχών των σχολείων. Τα ερευνητικά ερωτήματα έχουν ως εξής:

1. Ποιες είναι οι απόψεις και οι στάσεις των μαθητών για τη συμμετοχή τους σε μουσικά σύνολα στο σχολείο;
2. Με ποιο τρόπο η συμμετοχή στα μουσικά σύνολα στο σχολείο επηρεάζει τη μουσική, κοινωνική και συναισθηματική ανάπτυξη των μαθητών;
3. Ποιος ο ρόλος των μουσικών συνόλων στη σχολική ζωή; Ποια είναι τα προβλήματα και ποιες οι προοπτικές;

Το δείγμα της έρευνας αποτελείται από 143 μαθήτριες και μαθητές (68 μαθήτριες και 75 μαθητές) Ε' και ΣΤ' Δημοτικού, που φοιτούν σε τέσσερα δημόσια δημοτικά σχολεία της Κεντρικής Μακεδονίας και από 8 διευθυντές/διευθύντριες και υποδιευθυντές/υποδιευθύντριες που συμμετέχουν στο έργο της διοίκησης των σχολικών μονάδων που φοιτούν οι μαθητές.<sup>3</sup> Τα σχολεία ανήκουν σε ημιαστικές και αγροτικές περιοχές. Η επιλογή των σχολικών μονάδων του δείγματος καθορίστηκε από το κριτήριο της προσβασιμότητας καθώς και στα τέσσερα σχολεία, ο ερευνητής (ο ένας εκ των συγγραφέων του άρθρου) υπηρετούσε ως εκπαιδευτικός μουσικής. Σε αυτό το σημείο, είναι σημαντικό να διευκρινιστεί ότι δεν απαιτήθηκε έγκριση από κεντρικές θεσμικές αρχές καθώς όλες οι διαδικασίες οργανώθηκαν ως μέρος των μαθημάτων. Εν τούτοις, ζητήθηκε και δόθηκε έγκριση από τους διευθυντές των σχολείων που όλοι συναίνεσαν στην πραγματοποίηση του ερευνητικού εγχειρήματος. Ανάλογα ενημερώθηκαν και συναίνεσαν οι γονείς των μαθητών.

### Μεθοδολογικά εργαλεία

Στην παρούσα έρευνα χρησιμοποιήθηκαν τόσο ποσοτικά (ερωτηματολόγια με ερωτήσεις ανοιχτού και κλειστού τύπου) όσο και ποιοτικά εργαλεία (ομαδικές ημιδομημένες συνεντεύξεις με μαθητές και ατομικές δομημένες συνεντεύξεις με στελέχη της εκπαίδευσης). Η σύνταξη και το περιεχόμενο του ερωτηματολογίου και των συνεντεύξεων στηρίχθηκαν στη σχετική βιβλιογραφία (Ζαφειρόπουλος, 2015· Cohen et al., 2007· Javeau, 1996). Η συγκέντρωση δεδομένων από τα εργαλεία της έρευνας πραγματοποιήθηκε κατά την περίοδο Μαΐου-Ιουλίου 2017.

Τα ερωτηματολόγια είχαν 21 ερωτήσεις κλειστού τύπου και 4 ανοιχτού τύπου και η τελική τους σύνταξη βασίστηκε σε πιλοτική εφαρμογή σε ομάδα μαθητών δημόσιου δημοτικού σχολείου που δεν συμμετείχαν στο δείγμα της έρευνας. Με το πέρας της πιλοτικής έρευνας, τα ερωτηματολόγια επανεξετάστηκαν και διορθώθηκαν όπου ήταν αναγκαίο.

---

<sup>3</sup> Στο υπόλοιπο του άρθρου θα γίνεται η χρήση των όρων «μαθητής» και «μαθητές» αντί για «μαθητής και μαθήτρια» και «μαθητές και μαθήτριες»· «διευθυντής» και «διευθυντές» αντί για «διευθυντής / διευθύντρια» και «διευθυντές και διευθύντριες»· «υποδιευθυντής» και «υποδιευθυντές» αντί για «υποδιευθυντής /υποδιευθύντρια» και «υποδιευθυντές και υποδιευθύντριες». Η χρήση του αρσενικού γένους των ανωτέρω λέξεων δεν συνδέεται με κάποιο έμφυλο στερεότυπο αλλά γίνεται αποκλειστικά για λόγους οικονομίας.

Βασικοί άξονες των ερωτήσεων ήταν τα κίνητρα των μαθητών για συμμετοχή σε μουσικά σύνολα, η αξιολόγηση της συμμετοχής τους, οι μουσικές διαδικασίες, η ανάπτυξη κοινωνικών δεξιοτήτων και τα προβλήματα που τυχόν συνάντησαν. Μέσα από τις ομαδικές συνεντεύξεις με τους μαθητές αναζητήθηκαν ειδικότερα ποιοτικά χαρακτηριστικά αναφορικά με τους παραπάνω άξονες. Οι συνεντεύξεις με τα στελέχη της εκπαίδευσης είχαν ως στόχο τη διερεύνηση της λειτουργίας των μουσικών συνόλων στις σχολικές μονάδες (πλεονεκτήματα, προβλήματα), τον ρόλο τους στη σχολική ζωή και τη διατύπωση προτάσεων.

Οι συνεντεύξεις μαγνητοφωνήθηκαν με τη συναίνεση των συμμετεχόντων (και των γονέων των μαθητών). Το ηχητικό υλικό των συνεντεύξεων απομαγνητοφωνήθηκε, καταγράφηκε και ταξινομήθηκε. Ακολούθησε η κωδικοποίηση και η επεξεργασία των αποτελεσμάτων με τη μέθοδο της ανάλυσης περιεχομένου. Στα δεδομένα από τα ερωτηματολόγια αναζητήθηκε η συχνότητα της κατανομής, χωρίς περαιτέρω στατιστική ανάλυση (Cohen et al., 2007).

### **Αποτελέσματα της έρευνας**

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνας, η πλειονότητα των συμμετεχόντων μαθητών και μαθητριών στην έρευνα θεωρούν πως η συμμετοχή τους σε μουσικά σύνολα του σχολείου τους βοηθάει στο να συνεργάζονται καλύτερα με τους συμμαθητές τους, να διευρύνουν τις κοινωνικές τους σχέσεις κάνοντας παρέα πιο εύκολα με άλλα παιδιά και να αποκτούν μουσικές εμπειρίες παίζοντας σε σχολικές εκδηλώσεις. Ακόμα, διαπιστώθηκε ότι η συμμετοχή στα μουσικά σύνολα του σχολείου δίνει κίνητρα στους μαθητές ώστε να απασχολούνται δημιουργικά στον ελεύθερο χρόνο τους μαθαίνοντας και μελετώντας κάποιο μουσικό όργανο, ενώ κάποιοι εξέφρασαν την επιθυμία για συνέχιση της ενασχόλησής τους με τη μουσική. Οι μαθητές αναφέρθηκαν στο ενδιαφέρον των μελών της οικογένειάς τους σε σχέση με τη συμμετοχή τους στα σύνολα, καθώς και στην ενεργή στήριξη των γονέων τους σχετικά με την πρόδοό τους στο μάθημα της μουσικής. Σύμφωνα με τους διευθυντές και υποδιευθυντές των σχολικών μονάδων, η ύπαρξη και η λειτουργία μουσικών συνόλων βοηθά τους μαθητές να καλλιεργήσουν τις κοινωνικές τους δεξιότητες, να αναπτύξουν μουσικές δεξιότητες, να απασχολούνται δημιουργικά εκτός σχολικού ωραρίου και να συμμετέχουν σε εκδηλώσεις που προάγουν τη δημόσια εικόνα του σχολείου.

Αναφορικά με το πρώτο ερευνητικό ερώτημα «Ποιες είναι οι απόψεις και οι στάσεις των μαθητών για τη συμμετοχή τους σε μουσικά σύνολα στο σχολείο;», φάνηκε από τις απαντήσεις των μαθητών (ερωτηματολόγια και συνεντεύξεις) πως οι περισσότεροι δείχνουν ιδιαίτερη χαρά και θέληση για συμμετοχή σε ομάδες μουσικών συνόλων και ιδιαίτερα στον τομέα των συναυλιών μπροστά σε κοινό. Σύμφωνα με τους περισσότερους μαθητές, η συμμετοχή στα σύνολα τους δίνει κίνητρα για περαιτέρω ενασχόληση με τη μουσική, είτε ως μέρος της σχολικής τους ζωής είτε στον ελεύθερο χρόνο τους.

Όσον αφορά το δεύτερο ερευνητικό ερώτημα «Με ποιον τρόπο η συμμετοχή στα μουσικά σύνολα στο σχολείο επηρεάζει τη μουσική, κοινωνική και συναισθηματική

ανάπτυξη των μαθητών;» διαπιστώθηκε πως η πρακτική των μουσικών συνόλων επηρεάζει ένα εύρος δεξιοτήτων. Οι μαθητές καλλιεργούν τις μουσικές τους δεξιότητες, ενώ η αλληλεπίδραση στα σύνολα προάγει κοινωνικές δεξιότητες, όπως η συνεργασία και η αλληλοβοήθεια, και συναισθηματικές δεξιότητες όπως η αυτοπεποίθηση.

Στο τρίτο ερευνητικό ερώτημα «Ποιος είναι ο ρόλος των μουσικών συνόλων στη σχολική ζωή; Ποια είναι τα προβλήματα και ποιες οι προοπτικές;» διαπιστώθηκε πως τα μουσικά σύνολα έχουν μία ιδιαίτερα σημαντική θέση στη σχολική ζωή. Οι περισσότεροι μαθητές απολαμβάνουν την παρουσίαση της δουλειάς τους, ενώ οι διευθυντές και υποδιευθυντές των σχολικών μονάδων αποτιμούν θετικά τη λειτουργία των μουσικών συνόλων και συνδέουν τις συναυλίες των μουσικών συνόλων με την δημόσια εικόνα του σχολείου. Τα προβλήματα που εντοπίστηκαν αφορούν στην έλλειψη κατάλληλης οργανωμένης αίθουσας για τη διδασκαλία του μαθήματος της μουσικής, στην έλλειψη κατάλληλου εξοπλισμού και στο εργασιακό καθεστώς του εκπαιδευτικού μουσικής. Στη συνέχεια παρουσιάζονται οι θεματικές κατηγορίες που προέκυψαν από τα δεδομένα της έρευνας.

### **Μουσικές εμπειρίες στα Μουσικά Σύνολα**

Σύμφωνα με τις απόψεις των μαθητών που συμμετείχαν στην έρευνα, οι απαιτήσεις για τη συμμετοχή στα μουσικά σύνολα –δυσκολία στο παίξιμο των μουσικών οργάνων, χρόνος εξάσκησης– δεν υπερβαίνουν τις δυνάμεις τους. Σχεδόν οι μισοί μαθητές (50,3%) απάντησαν πως μελετούν πολύ ή αρκετά στον ελεύθερο χρόνο τους, τα μουσικά κομμάτια που παίζουν στα μουσικά σύνολα. 92 μαθητές (64,4%) απάντησαν πως θα ήθελε πολύ ή αρκετά να συνεχίσουν να παίζουν σε μουσικά σύνολα τα επόμενα χρόνια και περισσότεροι από τους μισούς (64,1%) εξέφρασαν το ενδιαφέρον τους να παρακολουθήσουν μαθήματα μουσικής εκτός σχολείου. Σχετικές απαντήσεις από τις συνεντεύξεις είναι:

*Εγώ θα ήθελα να συνεχίσω γιατί μου αρέσει πάρα πολύ αυτό που γίνεται εδώ πέρα. (αγόρι, ΣΤ' τάξη)*

*Ναι γιατί μπορεί στο μέλλον να το κάνουμε επάγγελμα και να παίζουμε σε μια μπάντα. (αγόρι, ΣΤ' τάξη)*

Αναφορικά με την ποικιλία στις μουσικές εμπειρίες, οι περισσότεροι μαθητές (N=116, 81,1%) απάντησαν ότι θα ήθελαν να υπάρχουν και άλλα όργανα για να επιλέξουν να μάθουν μέσα από την προετοιμασία των συνόλων. Στις συνεντεύξεις, τα παιδιά συνέδεσαν αυτή την επιθυμία με το ενδιαφέρον για νέα γνώση: «θα ήθελα να διδάσκονται και άλλα όργανα, γιατί πιστεύω ότι πρέπει να δοκιμάζουμε καινούρια πράγματα, καινούρια όργανα και όχι να καθόμαστε στα ίδια ...», «Εγώ θα ήθελα να μάθω γιατί εγώ δεν πηγαίνω μουσική και θα είχα ευκαιρία να μάθω και άλλα όργανα...», «Θα προτιμούσα να διδάσκονται και άλλα όργανα στο σχολείο γιατί θα ξέραμε πολλά όργανα και όχι ένα ... και αυτό στο μέλλον μπορεί να μας βοηθήσει».

Σε σχέση με τις προτιμήσεις των μαθητών για τα κομμάτια που παίζουν στα

μουσικά σύνολα, καταγράφηκαν ποικίλες απαντήσεις που αιτιολογήθηκαν σε σχέση με την ευχαρίστηση που προκύπτει από τα κομμάτια, με τον βαθμό δυσκολίας και με τεχνικά ζητήματα. Στην περίπτωση της ευχαρίστησης, η αιτιολόγηση συνδέθηκε με τη μελωδία και τον ρυθμό: «κλασικά [ενν. κομμάτια] γιατί είναι ωραία και οι γρήγοροι ρυθμοί γιατί ακούγονται ωραίοι», «χαρούμενα κομμάτια γιατί είναι πιο ωραίες μελωδίες», «παρέλασης, γιατί έχουν ωραία μελωδία», «τα χαρούμενα γιατί με κάνουν ευτυχισμένη και να διασκεδάζω», «κλασικά γιατί έχουν πιο πολλές, διάφορες νότες». Στην περίπτωση της αιτιολόγησης με τεχνικά ζητήματα, χαρακτηριστικές απαντήσεις είναι: «τα αργά γιατί μπορώ να μπω στο ρυθμό της μουσικής» και «λυπημένα και αργά γιατί είναι και πιο εύκολα αλλά και έτσι είναι το στιλ μου». Γενικά, οι μαθητές διαφοροποιήθηκαν στις απαντήσεις τους: κάποιοι εξέφρασαν την προτίμησή τους σε «κλασικά λυπητερά», άλλοι σε «κλασικά χαρούμενα και γρήγορα», ενώ υπήρχαν και κάποιοι που είπαν ότι τους αρέσουν όλα τα είδη διότι «καθένα έχει την ομορφιά του». Οι λιγοστές αναφορές σε «παιδικά-σχολικά» κομμάτια είχαν διάφορα σθένη που κυμαίνονται από την αρέσκεια μέχρι την απόρριψη («τα παιδικά-σχολικά δεν θα τα ήθελα σε καμία περίπτωση»).

Ως προς τις απαιτήσεις των κομματιών που παίζουν στο σύνολο, οι απαντήσεις των μαθητών ήταν μοιρασμένες. Κάποιοι φάνηκε ότι αντιλαμβάνονται τη δυσκολία ως πρόκληση: «γιατί μου αρέσει να κάνω δύσκολα πράγματα όση δουλειά και αν χρειάζεται», «γιατί το εύκολο το βαριέμαι», «γιατί μου αρέσει να μελετώ», «γιατί θέλω να γίνω καλύτερος», «γιατί θέλω να ανεβαίνω επίπεδο», «γιατί άμα κάνω λάθη μαθαίνω», «γιατί θέλω να ενθουσιάζω τους άλλους» και «γιατί είναι πιο εντυπωσιακό». Οι μαθητές που δήλωσαν ότι προτιμούν να παίζουν το εύκολο μέρος ενός κομματιού αναφέρθηκαν σε προσωπικούς κυρίως λόγους όπως: «γιατί δεν ξέρω να παίζω πολύ καλά», «δυσκολεύομαι λίγο να ακούω τους άλλους και λίγο με μπερδεύουν», «γιατί δεν καταλαβαίνω και τόσο τις νότες», «γιατί ξέρω ότι θα το παίξω καλύτερα», «για να μην κάνω λάθη και μπερδέψω τους συμμαθητές μου», «γιατί δεν ζορίζομαι» και «γιατί δεν είμαι πολύ καλός». Επίσης, αρκετοί μαθητές δήλωσαν ότι ακούνε τα λάθη των άλλων (46,2%), κάποιοι δήλωσαν ότι δυσανασχετούν με αυτά (27,3%), ενώ διαπιστώθηκε μία τάση προσπάθειας για διόρθωση των λαθών των άλλων, σε μικρότερο ή μεγαλύτερο βαθμό.

Μπορούμε να συνοψίσουμε πως τα προβλήματα των μαθητών αναφορικά με τη συμμετοχή τους στα σύνολα είναι σε σχέση με τα μουσικά λάθη, τον συντονισμό του συνόλου, τις συμπεριφορές των άλλων και τις προσωπικές δυσκολίες. Ενδεικτικές απαντήσεις από τα ερωτηματολόγια είναι: «χάνομαι λίγο γιατί οι άλλοι πάνε πολύ γρήγορα και δεν τους προλαβαίνω», «έχω άγχος για το κοινό», «μπερδεύομαι λίγο με τις νότες», «μερικές φορές χάνομαι» και «κάνω πολλά λάθη στα κομμάτια και δεν μπορώ να συντονιστώ με τους άλλους». Και στις συνεντεύξεις οι μαθητές αναφέρθηκαν σε ζητήματα συντονισμού και λαθών, ενώ υπήρχαν και κάποιοι που ανέφεραν ότι αυτοί οι λόγοι τους οδηγούν να προτιμούν να παίζουν μόνοι τους:

*Εγώ θα προτιμούσα να έπαιζα μόνος γιατί μερικές φορές κάποια παιδιά δυσκολεύονται να παίξουν ένα κομμάτι, κάνουν κάποια λάθη, μπορεί ακόμη και εγώ, και είναι δύσκολο αν ακούσεις τον διπλανό σου να κάνει λάθη, να θρεις και*



*εσύ καλά το ρυθμό [...] (αγόρι, ΣΤ' τάξη)*

*Εγώ προτιμώ να παίζω μόνη μου γιατί όταν παίζουν και άλλοι απαιτείται περισσότερος συγχρονισμός και πιο πολύς κόπος, περισσότερη δουλειά. (κορίτσι, ΣΤ' τάξη)*

Τέλος, οι απόψεις των μαθητών για τις παραστάσεις των συνόλων μπροστά σε κοινό συγκλίνουν με θετικό πρόσημο. Σχεδόν όλοι απάντησαν ότι επιθυμούν να παίρνουν μέρος σε εκδηλώσεις του σχολείου για λόγους ευχαρίστησης και επικύρωσης των ικανοτήτων τους και της προσπάθειάς τους. Σχετικά ενδεικτικά αποσπάσματα από τις συνεντεύξεις είναι: «Θέλω να παίρνω μέρος γιατί θέλω να βλέπουν τις ικανότητες μου στο όργανο...», «Θέλω να παίρνω πάρα πολύ γιατί μου αρέσει να δείχνω αυτό που ξέρω να κάνω, στο κοινό...», «Σε μουσικό σύνολο μου αρέσει να παίζω στην αρχή όμως αγχώνομαι, μετά χαλαρώνω και μου αρέσει περισσότερο...».

### **Κοινωνικές και Συναισθηματικές Δεξιότητες**

Από τους μαθητές της έρευνας, 110 (77%) δήλωσαν πως θεωρούν ότι η συμμετοχή τους σε ένα μουσικό σύνολο τους βοηθάει πολύ ή αρκετά στο να συνεργάζονται καλύτερα με τους συμμαθητές και να κάνουν παρέες με άλλα παιδιά (N=88, 61,6%) και 19 μαθητές (13,3%) απάντησαν ότι η συμμετοχή τους στα μουσικά σύνολα δεν τους βοηθάει καθόλου σε αυτή την προοπτική. Και τα στελέχη της εκπαίδευσης αναφέρθηκαν στην ανάπτυξη κοινωνικών δεξιοτήτων και συγκεκριμένα στη συνεργασία, τη συλλογικότητα, στην ομαδικότητα και στις διαπροσωπικές σχέσεις. Μία περιεκτική απάντηση είναι:

*[...] να ξεκινήσουμε από το θέμα της συναναστροφής των παιδιών, της ομαδικότητας, της ομαδοσυνεργατικής διδασκαλίας, που συνηθίζουμε να λέμε στην εκπαίδευση, μοιράζονται ρόλοι, υπάρχει μια αρμονία, μία συνεργασία, δηλαδή να βοηθήσει ο ένας τον άλλο, να βγει ένα συνολικό αποτέλεσμα. (Διευθυντής)*

Στις σχετικές ερωτήσεις της συνέντευξης, οι περισσότεροι μαθητές δήλωσαν πως προτιμούν να παίζουν σε ένα μουσικό σύνολο παρά μόνοι τους, είτε για λόγους συνεργασίας είτε για προσωπικούς λόγους (π.χ., άγχος, ντροπή, ευχαρίστηση). Αυτό φαίνεται από τα παρακάτω αποσπάσματα: «Μπορεί ο ένας να βοηθάει τον άλλο και να κάνουμε παρέες.», «Μαζί με άλλους, γιατί όταν παίζεις μόνος σου μπορεί να ντρέπεσαι λίγο», «Εγώ προτιμώ να παίζω μαζί με άλλους, γιατί μου αρέσει να συνεργάζομαι με τους άλλους ...», «Με βοηθάει να συνεργάζομαι με άλλους, μου προσφέρει χαρά» και «Θα ήθελα να παίζω μαζί με άλλους γιατί άμα παίζω μόνη μου θα φανεί το λάθος που έκανα ενώ μαζί με τους άλλους κρύβεσαι».

Είναι σημαντικό ότι οι μαθητές συνέδεσαν αυθόρμητα την ευχαρίστηση της συμμετοχής τους σε ένα μουσικό σύνολο με τη δυνατότητα να αναπτύξουν μουσικές δεξιότητες, σε συνδυασμό με δεξιότητες συνεργασίας και επικοινωνίας: «[...] με

βοηθάει πάρα πολύ να παίζω σε μουσικά σύνολα γιατί ακούω και από άλλα παιδιά τη δουλειά που έχουν κάνει, και μαθαίνω και καινούρια όργανα πώς παίζουν...», «Προτιμώ να παίζω με ένα μουσικό σύνολο γιατί ακούγεται πιο ωραία η μελωδία, πιο γεμάτη, πιο πλούσια» και «Με βοηθάει να παίζω καλύτερα γιατί ακούω και τους άλλους που παίζουν καλά και κάνουμε μία ωραία συνεργασία».

Παράλληλα, η πλειονότητα των μαθητών (N=112, 78,4%) δήλωσε ότι ενοχλείται από τη φασαρία που μπορεί να προκαλούν κάποιοι συμμαθητές τους. Χαρακτηριστικές απαντήσεις από τα ερωτηματολόγια είναι: «με ενοχλεί όταν κάποιοι από τους συμμαθητές μου δεν μπορούν να καταλάβουν ότι την ώρα που παίζουμε μουσική δεν πρέπει να κάνουν φασαρία», «δεν μπορώ να παίζω με άλλους όταν κάνουν πολλά λάθη». Ένας διευθυντής σχολείου συνέδεσε επίσης το έργο των συνόλων με ανεπιθύμητες συμπεριφορές:

*Από την άλλη, εάν έχουμε θέμα συμπεριφοράς, εάν κάποιος με την συμπεριφορά του δημιουργεί σοβαρότατο θέμα, σοβαρό πρόβλημα στη δημιουργία του μουσικού συνόλου και τη λειτουργία του, τότε πρέπει να σκεφτούμε τρόπους πώς να ελέγξουμε ή να περιορίσουμε αυτή την αρνητική συμπεριφορά [...] αλλά σε κάθε συμπεριφορά το ξαναλέω που δημιουργεί δυσκολίες στο σύνολο, κάποιοι που δημιουργούν προβλήματα εκεί θα πρέπει να λάβουμε κάποια πράγματα υπόψη.*

## Κίνητρα

Οι θετικές απόψεις των μαθητών για την συμμετοχή τους στα μουσικά σύνολα λειτουργούν ως πρωτογενή εσωτερικά κίνητρα. Παράλληλα τα παιδιά επηρεάζονται από τις στάσεις των γονέων και των δασκάλων τους. Πιο συγκεκριμένα, οι αντιδράσεις και οι συμπεριφορές των γονέων και των εκπαιδευτικών μπορεί να αυξήσουν περαιτέρω ή να μειώσουν τα κίνητρα των μαθητών. Σχετικά με τις αντιδράσεις γονέων και δασκάλων, 125 μαθητές (87,5%) εξέφρασαν την άποψη ότι η συμμετοχή τους στα μουσικά σύνολα επιδοκιμάζεται από τους γονείς και τους δασκάλους τους. Τα παιδιά μίλησαν ιδιαίτερα για τις συμπεριφορές των γονιών τους: για το ενδιαφέρον τους για την πρόοδό τους, για τη χαρά τους όταν τους ακούνε να παίζουν στο σπίτι αλλά και για την περίπτωση που ενοχλούν τους άλλους:

*Η μαμά μου χαίρεται όταν παίζω αλλά επειδή μερικές φορές κάνω και μερικές βλακείες μου λέει να σταματήσω να μην κάνω τις βλακείες [...] (κορίτσι, ΣΤ' τάξη)  
Εμένα αρέσει στους γονείς μου να παίζω, δεν έχω κανένα πρόβλημα, αλλά μερικές φορές άμα χρειάζεται να κάνουν κάτι ή να ξεκουραστούν μου λένε να σταματήσω. (κορίτσι, ΣΤ' τάξη)*

Παρομοίως, και τα στελέχη συμφώνησαν για τη σημασία της στάσης των γονέων και της επίδρασής τους στη συμμετοχή του παιδιού στο μουσικό σύνολο. Συγκεκριμένα, η απόψή τους ήταν ότι αυτό ισχύει για όλα τα σχολικά μαθήματα. Αν ένας γονιός κάνει «αρνητικά ή υποτιμητικά σχόλια», όπως είπε ένας διευθυντής,

«επόμενο είναι και το παιδί να μην δίνει την πρόποσα σημασία ή να μην σέβεται - εντός ή εκτός εισαγωγικών- αυτό που γίνεται στο σχολείο». Τα στελέχη της εκπαίδευσης εστίασαν, επίσης, και στα κίνητρα που πρέπει να προσφέρουν οι εκπαιδευτικοί στους μαθητές. Οι περισσότεροι συμφώνησαν ότι είναι χρέος των εκπαιδευτικών να παροτρύνουν όλα τα παιδιά να συμμετέχουν στα σύνολα για να μην στερηθούν τη χαρά της εμπειρίας, για να μην αισθανθούν «παραγκωνισμένα» ή «ατάλαντα», και για να αναπτύξουν επίγνωση της σημασίας της προσπάθειας για έναν κοινό στόχο. Ωστόσο υπήρχαν και άλλες απόψεις που θα συζητηθούν στην επόμενη ενότητα του άρθρου.

Γενικά, το ενδιαφέρον των γονέων και των άλλων εκπαιδευτικών του σχολείου διαπιστώθηκε ότι αυξάνει τα κίνητρα των μαθητών για τη συμμετοχή τους στα μουσικά σύνολα. Επίσης, φαίνεται ότι οι μουσικές εμπειρίες των παιδιών στα σύνολα τους επηρεάζουν θετικά για το μάθημα της μουσικής και αυτό δημιουργεί μία αλυσίδα αμοιβαιότητας: η συμμετοχή στα σύνολα δίνει κίνητρα για τη μουσική μάθηση και η μουσική τους πρόοδος ενισχύει την επιθυμία τους για να παραμείνουν στα σύνολα.

### **Πλαίσιο λειτουργίας των μουσικών συνόλων**

Σε αυτόν τον άξονα, αρκετά δεδομένα συλλέχθηκαν από τις συνεντεύξεις με τα στελέχη της εκπαίδευσης. Ωστόσο και οι μαθητές, άμεσα ή έμμεσα, έθεσαν ζητήματα και εξέφρασαν τις απόψεις τους σχετικά με το πλαίσιο προετοιμασίας και εκδηλώσεων των μουσικών συνόλων.

Αρχικά, πρέπει να σημειωθεί ότι όλοι οι συμμετέχοντες στην έρευνα αναφέρθηκαν στις συνθήκες διεξαγωγής του μαθήματος της μουσικής. Συγκεκριμένα, τα στελέχη της εκπαίδευσης συμφώνησαν ότι το μάθημα της μουσικής χρειάζεται ξεχωριστή αίθουσα («ένας οργανωμένος χώρος») με πλούσιο εξοπλισμό, ότι οι εκπαιδευτικοί πρέπει να είναι μόνιμοι και να μην μετακινούνται σε πολλά σχολεία και ότι το μάθημα πρέπει να διδάσκεται περισσότερες ώρες την εβδομάδα. Και οι μαθητές, στις συνεντεύξεις μίλησαν αυθόρμητα και χωρίς να ρωτηθούν για τη συχνότητα που γίνεται το μάθημα της μουσικής και την συνδέσαν με τον χρόνο που απαιτείται για να προετοιμαστούν για τα κομμάτια των συνόλων:

*Δεν είναι αρκετή σίγουρα μια ώρα, και αν έφτιαχνα το πρόγραμμα της εβδομάδας θα έβαζα 3 με 4 ώρες. (αγόρι, ΣΤ' τάξη)*

*Για την έκτη θα έβαζα 2 ώρες, για πιο μικρές τάξεις, για την πρώτη ή δεύτερα θα έβαζα τρεις ή τέσσερις ώρες (αγόρι, ΣΤ' τάξη)*

*Θα ήθελα να διδάσκεται το μάθημα της μουσικής περισσότερες ώρες για να μαθαίνουμε και άλλα κομμάτια και για να χάνουμε μάθημα. [γέλια] Η μουσική μου αρέσει πάρα πολύ αλλά θα ήθελα να χάνω και λίγο από τα άλλα μαθήματα ... από την ιστορία. [γέλια] (κορίτσι, Ε' τάξη)*

*Θα ήθελα να διδάσκεται περισσότερες ώρες το μάθημα της μουσικής για να μάθουν πολλά παιδιά -και εγώ- καλύτερα μουσική, το όργανο, τα κομμάτια, να μας φέρει πιο κοντά, να κάνουμε ομάδες (αγόρι, Ε' τάξη)*

Η πλειονότητα των μαθητών (N=111, 81,6%) απάντησε πως τους ενδιαφέρει πολύ να συμμετέχουν σε δημόσιες εκδηλώσεις με τα μουσικά σύνολα και 84 μαθητές (58,7%) θεωρούν πως το εβδομαδιαίο μάθημα της μουσικής δεν επαρκεί για την προετοιμασία τέτοιων εκδηλώσεων. Όλοι οι διευθυντές και υποδιευθυντές εκφράστηκαν θετικά για την παρουσία των μουσικών συνόλων σε σχολικές εκδηλώσεις, επειδή δίνουν ομορφιά και ενδιαφέρον στις σχολικές γιορτές, προβάλλουν και επιβραβεύουν τον κόπο των μαθητών, ενώ προβάλλουν και την εικόνα του σχολείου. Κάποιες απαντήσεις είναι:

*Όταν βλέπουμε μια γιορτή με ένα μουσικό σύνολο και μία γιορτή χωρίς, φαίνεται η διαφορά αμέσως. (Διευθυντής)*

*Σίγουρα η εικόνα είναι θετική [...] δημιουργεί δηλαδή μία θετική εντύπωση, δείχνει τι προηγήθηκε, τι εργασία προηγήθηκε, την οργάνωση, την προσπάθεια, τη διδασκαλία, όλα αυτά φαίνονται από εκεί. (Διευθυντής)*

*[...] φαίνεται και προς τα έξω η ενασχόληση των μαθητών και με άλλα πράγματα, εκτός των μαθημάτων και η γιορτή αποκτά πιο ενδιαφέρον και για τους γονείς και για τους θεατές που παρακολουθούν. (Διευθυντής)*

Ένα ζήτημα που δημιουργεί συχνά αντιπαραθέσεις είναι αυτό της σύστασης των μουσικών συνόλων. Για κάποιους το δίλημμα είναι: πρέπει να συμμετέχουν μόνο οι πιο 'ικανοί' μαθητές ή όλοι οι μαθητές; Στις σχετικές ερωτήσεις της συνέντευξης, όλα τα στελέχη της εκπαίδευσης αναφέρθηκαν στο παραπάνω δίλημμα και συμφώνησαν ότι πρέπει να δίνονται ευκαιρίες και κίνητρα σε όλους τους μαθητές. Με τα λόγια ενός διευθυντή, «να μη βασιζόμαστε στο στερεότυπο 'αυτός είναι καλός, κακός μαθητής', να ενισχύουμε κάποιον, να τον παροτρύνουμε, να του δίνουμε κίνητρα». Αλλά οι απόψεις τους δεν συγκλίνουν ως προς τα κριτήρια συμμετοχής. Κάποιοι προκρίνουν ως περισσότερο ορθή παιδαγωγικά τη συμμετοχή όλων των παιδιών, ανεξάρτητα από το επίπεδο των μουσικών δεξιοτήτων, αλλά και των γενικότερων επιδόσεών τους στα σχολικά μαθήματα. Στον άλλο πόλο, υποστηρίχθηκε ότι πρέπει να λαμβάνονται υπόψη οι μουσικές ικανότητες των μαθητών και έγινε λόγος για «διαβάθμιση». Ενδεικτική απάντηση της πρώτης τάξης είναι:

*Εδώ είναι σχολείο, δεν είναι ωδείο ή κάποια μουσική ακαδημία, επομένως παίζει ρόλο η συμμετοχή και δεν θα υπήρχε πρόβλημα να παίρνουν μέρος όλοι οι μαθητές στα μουσικά σύνολα. (Διευθυντής)*

Στην άλλη τάση, υποστηρίχθηκε πως πρέπει να υπάρχει διαβάθμιση, ακόμα και εξατομικευμένη διδασκαλία:

*[...] δεν θα ακουγότανε άσχημο εάν λέγαμε ότι κάποιοι μαθητές έχουνε και κάποια ιδιαίτερη ικανότητα και τους δίνουμε την ευκαιρία να παρουσιάσουνε κάτι ιδιαίτερο, [...] εγώ θα το έβλεπα με θετικό τρόπο (Διευθυντής)*

*Αυτό είναι θέμα του δασκάλου της μουσικής, αν ένα παιδί τραβάει... σίγουρα είναι*

*καλύτερο να υπάρχει μία διαβάθμιση. (Διευθυντής)*

*Αυτό θα ήταν σαφώς καλύτερο, να υπάρχει διαβάθμιση για να φαίνονται και οι μαθητές που έχουν κλίση στη μουσική, εδώ όμως έγκειται και η δυσκολία ότι κάποιοι θα αισθάνονται άσχημα εάν δεν συμμετέχουν, οι αδύναμοι μαθητές, όμως πιστεύω ότι πρέπει να υπάρχει διαβάθμιση. (Υποδιευθυντής)*

Τέλος, τα στελέχη αναφέρθηκαν και στη συνεργασία των εκπαιδευτικών μουσικής με τους άλλους εκπαιδευτικούς του σχολείου («συναδελφικότητα», «αλληλοβοήθεια»), στη συμπεριφορά και στις ικανότητες του εκπαιδευτικού μουσικής (πρέπει να είναι «φιλικός», «γνώστης», «ειλικρινής με τα παιδιά») και στα προβλήματα στις πρόβες των συνόλων (θόρυβος για τις διπλανές τάξεις, μερική αναστάτωση του σχολικού προγράμματος καθώς δεν προβλέπονται ώρες για τις πρόβες). Αλλά το γενικό συμπέρασμα ήταν ότι αυτά τα προβλήματα μπορούν να επιλυθούν και είναι αμελητέα σε σύγκριση με τα πολλαπλά οφέλη που προκύπτουν από τη δράση των μουσικών συνόλων.

## **Συζήτηση**

Η παρούσα έρευνα έδωσε μία πρώτη εικόνα για τη λειτουργία των μουσικών συνόλων σε μονάδες της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης, για τις δυσκολίες που προκύπτουν από αυτή τη διαδικασία αλλά και τα οφέλη για τους μαθητές και τη σχολική μονάδα. Συνολικά, διαπιστώθηκε ότι τα μουσικά σύνολα έχουν σημαντική θέση στη σχολική ζωή, τόσο για τους μαθητές όσο και για τα διοικητικά στελέχη των σχολικών μονάδων. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνας, οι μαθητές αντιμετωπίζουν θετικά τη συμμετοχή τους στα μουσικά σύνολα και τις συναυλίες μπροστά σε κοινό. Θεωρούν σημαντικές τις ευκαιρίες για αλληλεπίδραση και ομαδική εργασία που προσφέρουν οι πρακτικές στα σύνολα και αυτό τους δίνει κίνητρα για μελλοντική ενασχόληση με τη μουσική. Επίσης, προτιμούν να παίζουν σε ένα σύνολο παρά μόνοι τους, ιδιαίτερα μπροστά σε κοινό. Οι δυσκολίες που εντοπίστηκαν αφορούν κυρίως στην ύπαρξη χώρου και χρόνου για τις πρόβες, ενώ το δίλημμα που αναδείχθηκε αφορά στα κριτήρια επιλογής των παιδιών που θα συμμετέχουν στα σύνολα.

Από την ανάλυση των δεδομένων αναδύθηκαν οι όροι λειτουργίας και τα οφέλη των σχολικών μουσικών συνόλων, τόσο σε μουσικό όσο και σε κοινωνικό-συναισθηματικό επίπεδο. Αυτό συνάδει με τη βιβλιογραφία και τις έρευνες που καταλήγουν ότι τα οφέλη από τη συμμετοχή στα μουσικά σύνολα είναι ποικίλα, μουσικά και εξωμουσικά (Chong & Kim, 2016· Buchborn & Painsi, 2011· Hess, 2010· Κολιάδη-Τηλιακού, 2006· Levine, 2008· Straub, 1994). Ειδικότερα, τονίζεται ο εμπλουτισμός των μουσικών γνώσεων και δεξιοτήτων των μαθητών, η ικανοποίηση και χαρά που αντλούν οι μαθητές από τη μουσική εκτέλεση μπροστά στο κοινό και το αίσθημα της ασφάλειας που προσφέρει στους συμμετέχοντες.

Τα κοινωνικά κίνητρα συμμετοχής στα μουσικά σύνολα αποδείχτηκαν ιδιαίτερα σημαντικά καθώς μαθητές σε ποσοστό 77% δήλωσαν πως η συμμετοχή τους στα μουσικά σύνολα τους βοηθάει πολύ ή αρκετά στο να συνεργάζονται καλύτερα με τους συμμαθητές, ή να κάνουν φίλους και παρέες (61,6%), εύρημα που συνάδει με την

έρευνα του Hess (2010). Οι παράγοντες που διαπιστώθηκε ότι επηρεάζουν τη στάση και την ενεργοποίηση των μαθητών στα μουσικά σύνολα –αλλά και τη γενικότερη ενασχόληση με τη μουσική– είναι η οικογένεια και η ίδια η μουσική απόλαυση που αντλούν από τη συμμετοχή τους σε αυτά. Τα ευρήματα αυτά είναι σε συμφωνία με αποτελέσματα ερευνών που έδειξαν ότι η οικογένεια και τα θετικά συναισθήματα αποτελούν ισχυρούς παράγοντες επιρροής για τη συμμετοχή στα μουσικά σύνολα (βλ. Rauhala, 2015· Adderley et al., 2003). Ιδιαίτερα σημαντική είναι η αίσθηση του «παίζω μαζί με άλλους» που αναπτύσσει εξίσου τις μουσικές και εξωμουσικές δεξιότητες των μαθητών (Buchborn & Painsi, 2011· Levine, 2008). Επίσης, διαπιστώθηκε ότι η παρουσίαση σε κοινό αποτελεί κίνητρο για συμμετοχή στα μουσικά σύνολα. Ειδικότερα οι μαθητές δίνουν βαρύτητα στην άποψη που διαμορφώνουν οι γονείς και οι δάσκαλοί τους, ενώ αισθάνονται ευχαρίστηση, ικανοποίηση και ένα αίσθημα υπερηφάνειας από μία δημόσια συναυλία. Τα παραπάνω συνάδουν με τα ευρήματα ερευνών που τονίζουν την αίσθηση ανταμοιβής και την ικανοποίηση που αντλούν οι μαθητές, συμμετέχοντας σε σύνολα και παρουσιάζοντας το αποτέλεσμα της προσπάθειάς τους μπροστά σε κοινό (βλ. Chong & Kim, 2016· Straub, 1994).

Τα προβλήματα που προκύπτουν στις διαδικασίες των μουσικών συνόλων είναι οι ανεπιθύμητες συμπεριφορές κατά τη διάρκεια της προετοιμασίας, η μη επάρκεια διδακτικού χρόνου για πρόβες και οι δυσκολίες από την απουσία αίθουσας μουσικής. Αυτά τα δεδομένα δεν μπορούν να συζητηθούν βιβλιογραφικά διότι δεν έχουν εντοπιστεί στη βιβλιογραφία ανάλογες έρευνες.

Τέλος, στον άξονα της μελλοντικής ενασχόλησης με την μουσική, οι μαθητές σε ποσοστό 64,4% δήλωσαν την επιθυμία τους για να συνεχίσουν να παίζουν σε μουσικά σύνολα τα επόμενα χρόνια, και σε ποσοστό 81,1% πως θα επιθυμούσαν να μάθουν ή να δοκιμάσουν και άλλα μουσικά όργανα. Αυτές οι απόψεις συνηγορούν στην ιδέα ότι τα σχολικά μουσικά σύνολα μπορούν να αποτελέσουν εφελτήριο για δια βίου ενασχόληση με τη μουσική. Ομοίως, και στη βιβλιογραφία (βλ. Levine, 2008· Morrison, 2001) παρουσιάζεται η σπουδαιότητα της λειτουργίας των μουσικών συνόλων όχι απλά ως μία πρακτική αλλά ως μέρος μίας κουλτούρας που συνδέει τη μουσική ζωή του σχολείου με τη ζωή εκτός σχολείου και βοηθά τους μαθητές να επιδιώκουν στόχους στη ζωή τους.

### **Περιορισμοί και συνεισφορά της έρευνας**

Οι περιορισμοί της παρούσας έρευνας αφορούν κυρίως στο μέγεθος και την αντιπροσωπευτικότητα του δείγματος των μαθητών και των στελεχών της εκπαίδευσης. Αν και το μέγεθος του δείγματος των μαθητών (N=143) θεωρείται ικανοποιητικό για τα δεδομένα της έρευνας, είναι αρκετά μικρό ώστε να οδηγήσει σε γενικευμένα συμπεράσματα σχετικά με τη λειτουργία των μουσικών συνόλων στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση.

Δεδομένου ότι έχουν διεξαχθεί ελάχιστες έρευνες που αφορούν την πρακτική των μουσικών συνόλων στην ελληνική εκπαιδευτική πραγματικότητα –αλλά και στην Ευρώπη (Rodríguez-Quiles y García & Dogani, 2011)– η παρούσα εργασία αναμένεται να παρέχει μία βάση για περαιτέρω έρευνα και συζήτηση σχετικά με γενικότερα

θέματα που σχετίζονται με τη μουσική παιδεία στο σύγχρονο ελληνικό σχολείο.

## Βιβλιογραφία

- Adderley, C., Kennedy, M., & Berz, W. (2003). "A home away from home": The world of the high school music classroom. *Journal of Research in Music Education*, 51(3), 190-205.
- Buchborn, T., & Painsi, M. (2011). The wind band class as a special music learning environment: musical activity and interaction in the peer group and self-beliefs about musical abilities and beliefs about musical learning. In A. Liimets & M. Mäesalu (Eds.) *Music Inside and Outside the School* (pp. 253-264). Frankfurt am Main: Peter Lang.
- Chong, H. J., & Kim, S. J. (2016). Development of a School Orchestra Model in Korean Public Schools and Students Perceptions of the Orchestra Experience. *International Journal of Education & the Arts*, 17, 35.
- Cohen, L., Manion, L., & Morrison, K. (2007). *Μεθοδολογία εκπαιδευτικής έρευνας* (μτφρ. Σ. Κυρανάκης, Μ. Μαυράκη, Χ. Μητσοπούλου, Π. Μπιθάρá, Μ. Φιλοπούλου). Αθήνα: Μεταίχιμο.
- Ζαφειρόπουλος, Κ. (2015). *Πώς γίνεται μια επιστημονική εργασία; Επιστημονική έρευνα και συγγραφή εργασιών*. Αθήνα: Κριτική.
- Hannah, G. (2015). Elementary Particles: Self-organizing 4<sup>th</sup> and 5<sup>th</sup> grade music ensembles. St. Mary's College. Retrieved from <http://www.smcm.edu/mat/educational-studies-journal/a-rising-tide-volume-8-summer-2015/>
- Hess, J. (2010). The Sankofa Drum and Dance Ensemble: Motivations for student participation in a school world music ensemble. *Research Studies in Music Education*, 32(1), 23-42.
- Θεοδωρίδης, Ν. (2015). Μουσικά σύνολα στο σχολείο: προτάσεις εφαρμογής του μουσικού ανθολογίου Ευτέρπη, *Μουσικοπαιδαγωγικά*, 13, 47-62.
- Javeau, C. (1996). *Η έρευνα με ερωτηματολόγιο. Το εγχειρίδιο του καλού ερευνητή* (μτφρ. Κ. Τζανόνε-Τζωρτζή). Αθήνα: Τυπωθήτω-Γ. Δαρδανός.
- Kirschner, S., & Tomasello, M. (2010). Joint music making promotes prosocial behavior in 4-year-old children. *Evolution and Human Behavior*, 31(5), 354-364.
- Κολιάδη-Τηλιακού, Α. (2006) *Μουσική αυτοαντίληψη, αυτοεκτίμηση και κοινωνική συμπεριφορά παιδιών σχολικής ηλικίας*. Αδημοσίευτη διδακτορική διατριβή, Τμήμα Μουσικών Σπουδών, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών. Ανακτήθηκε από <https://www.didaktorika.gr/eadd/handle/10442/33705>
- Κολιάδη-Τηλιακού, Α. (2007). Η σχέση της μουσικής αυτοαντίληψης με την αυτοεκτίμηση μαθητών μουσικών γυμνασίων. *Μουσικοπαιδαγωγικά*, 5, 50-75
- Lamont, A., Hargreaves, D. J., Marshall, N. A., & Tarrant, M. (2003). Young people's music in and out of school. *British Journal of Music Education*, 20(3), 229-241.
- Levine, M. (2008). The Importance of small ensembles. *Band World Magazine*, 23(3). Retrieved from <http://www.bandworld.org/MagOnline/MagOnline.aspx?i=14&p=1>
- Morrison, S. J. (2001). The school ensemble: a culture of our own. *Music Educators Journal*, 88(2), 24-26.

- Rauhala, R. (2015). Students' experiences of studying music in small groups. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 171, 695-702.
- Rodríguez-Quiles y García, J. A. & Dogani, K. (2011). Music in schools across Europe: analysis, interpretation and guidelines for music education in the framework of the European Union. In A. Liimets & M. Mäesalu (Eds.), *Music Inside and Outside the School* (pp. 95-122). Frankfurt am Main: Peter Lang.
- Sawyer, K. (2006). Group creativity: musical performance and collaboration. *Psychology of Music*, 34(2), 148-165.
- Stamer, R. (1999). Motivation in the choral rehearsal. Asking students what motivates them and working with their responses stimulates the learning atmosphere in the choral rehearsal. *Music Educators Journal*, 85(5), 26-29.
- Straub, D. A. (1994). Music as an Academic Discipline: Breaking New Ground in *NASSP Bulletin*, 78(561), 30-33.
- Yarbrough, C., & Madsen, K. (1998). The evaluation of teaching in choral rehearsals. *Journal of Research in Music Education*, 46(4), 469-481.

Ο Σάββας Μπαλτήρας είναι εκπαιδευτικός μουσικής σε Δημοτικά σχολεία της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης. Είναι πτυχιούχος του Τμήματος Μουσικών Σπουδών του Ιονίου Πανεπιστημίου στην Κέρκυρα και διπλωματούχος στην κλασική κιθάρα από το Ωδείο Βορείου Ελλάδος στην Θεσσαλονίκη. Έχει Μεταπτυχιακό (Mmus) στην Μουσική Παιδαγωγική από το Ευρωπαϊκό Πανεπιστήμιο Κύπρου. Τα ερευνητικά του ενδιαφέροντα σχετίζονται με τη χρήση και διδασκαλία σχολικών μουσικών οργάνων, την οργάνωση και λειτουργία μουσικών συνόλων στο πλαίσιο του μαθήματος της μουσικής στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση, τον ρόλο των συνόλων στη σχολική ζωή και κουλτούρα, καθώς και στην ανάπτυξη μουσικών και εξωμουσικών δεξιοτήτων στους μαθητές.

Η Μαίη Κοκκίδου (MEd, PhD, post-PhD) έχει υπηρετήσει ως μουσικός και νηπιαγωγός στην Α/θμια Εκπαίδευση και έχει διδάξει ως ειδική επιστήμονας στο Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας (ΠΤΔΕ και ΤΕΕΤ) και στο Πανεπιστήμιο Μακεδονίας (Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών). Σήμερα διδάσκει στα Μεταπτυχιακά Προγράμματα Σπουδών «Μουσική Παιδαγωγική» (Ευρωπαϊκό Πανεπιστήμιο Κύπρου) και «Σημειωτική και Επικοινωνία» (Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας). Άρθρα της έχουν δημοσιευτεί σε πολλά επιστημονικά διεθνή περιοδικά. Είναι συγγραφέας και συν-συγγραφέας πολλών βιβλίων, μεταξύ των οποίων «Διδακτική της Μουσικής», «Η εμπύχωση στη Διδασκαλία-Μάθηση» και «European Music Curricula». Το 2018 εκδόθηκε το βιβλίο της «From kindergarten to early adulthood: Findings from a longitudinal study» (G.S.M.E.) και το 2019 το βιβλίο της «Μουσικό Βίντεο: Οπτικοακουστική αφήγηση, Εργαλεία Ανάλυσης, Εκπαιδευτικές Εφαρμογές» (fagottobooks). Διετέλεσε πρόεδρος της Ε.Ε.Μ.Ε. (2007-2012). Τα ακαδημαϊκά-ερευνητικά της ενδιαφέροντα αφορούν στη Μουσική Σημειωτική, στα ΠΣ Μουσικής Εκπαίδευσης, στην Ολιστική Αισθητική Αγωγή, στη Φιλοσοφία της Μουσικής Εκπαίδευσης και στις Πολυτροπικές Μουσικές Μορφές και Εμπειρίες.



## The musical ensembles in the school life of Primary School according to the perceptions of students and school leaders

*Savvas Baltiras, May Kokkidou*

One of the best ways for students to acquire musical experience at school is group musical activities. Student choirs and orchestras offer pupils experience, knowledge and motivation for lifelong music learning. The performances of musical ensembles are an important part of the school culture. Yet, the organization of school musical ensembles is a demanding and complex task, with its own peculiarities and difficulties. The aim of the present research is to investigate issues related to the organization and functions of school musical ensembles in Elementary Education and their effects on school life through the perceptions of students and school leaders. The methodological tools were: questionnaire (students), group semi-structured interviews with pupils and individual structured interviews with school leaders. According to the results, the participation in musical ensembles is a pleasant experience for students; it promotes collaboration, cultivates social skills, motivates, develops musical skills and benefits the public image of the school.

**Key words:** musical ensembles, Primary Education, development of musical and extra-musical skills, performances

*Savvas Baltiras is a music teacher in schools of Primary Education. He is a graduate of the Department of Music Studies of the Ionian University in Corfu and holds a diploma of classical guitar from the Conservatory of Northern Greece in Thessaloniki. He has a Master's (Mmus) in Music Pedagogy from the European University of Cyprus. His research interests are related to the use and teaching of school musical instruments, the organization of musical school ensembles and their influence in school life and culture as well as the students' musical and extra-musical skills development.*

*May Kokkidou (MEd, PhD, post-PhD) was born in Thessaloniki. She is a music education specialist and researcher and has published numerous papers and articles in international and national journals and conference proceedings. She is author and co-author of several books on Music and Aesthetic Education. Recent books are "Music Didactic" (2015 fagottobooks) and "From kindergarten to early adulthood – Findings from a longitudinal study" (2018, G.S.M.E.). She teaches as adjunct lecturer in the Post-Graduate Programs "Semiotics and Communication" (University of Western Macedonia) and "Music Pedagogy" (European University Cyprus). She served as president of the Greek Society for Music Education (2007-2012). Her recent work focuses on the areas of the music curricula studies, semiotics of music, music video and popular music, philosophy of music education, and the multi-modal music perception.*